

Gondolatok az utas elállásából fakadó kockázat (kár) viselésének kérdéséhez

© Pusztahelyi Réka

Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

reka.pusztahelyi@gmail.com

Az utazási szerződésnek a 281/2008. (XI. 28.) Korm. rendeletbe (továbbiakban: Utszr.) foglalt speciális szabályai alapvetően átszínezik a Polgári törvénykönyv (Ptk.; 2013. évi V. törvény) alapján a megrendelőt (utast) megillető ún. objektív, más néven általános elállási jog gyakorlására vonatkozó szabályokat. Az Európai Unió jogalkotási tervében szerepel az utazási csomagokról és az igény szerint összeállított utazási formákról szóló új parlamenti és tanácsi irányelv javaslata, amelynek elfogadását követően a magyar belső jogi szabályozásban is változás várható majd (COM, 2013). Az utast az elállási jog feltétlen jelleggel (Boytha, 1967) is megilleti, bármely az ő érdekkörében felmerülő akár objektív, akár szubjektív okból, továbbá feltételes jelleggel is gyakorolhatja, az utazási vállalkozó érdekkörében felmerülő okból – legyen akár szubjektív, szerződésszegő magatartás, akár a szerződés lehetetlenülését eredményező objektív körülmény (célország utazásra nem javasolt, megengedett mértéket meghaladó díjemelés, stb.).

A továbbiakban jelen tanulmány az utas érdekkörében beálló ok miatti, feltétlen elállási jog természetét és jogkövetkezményeit veszi nagyító alá.

Az utas feltétlen elállási joga természetéről

A Ptk.-ban a vállalkozási szerződésre vonatkozó általános szabályok a megrendelő számára egészen a teljesítésig lehetővé teszik a szerződés egyoldalú megszüntetését, amely vagy a szerződéskötésre visszamenő hatállyal (elállás), vagy a jövőre nézve (felmondás) valósul meg. Az utazási szerződés szabályai ezzel szemben továbbra is az utast megillető elállási jogról szólnak, miközben az utas általi joggyakorlás legtöbbször olyan időben történik, amikor az utazási vállalkozó már megkezdte a teljesítést, így az eredeti állapot helyreállítása valójában kizárt. Ez a jogosultság egyértelműen elhatárolandó a fogyasztók jogairól szóló 2011/83. EU parlamenti és tanácsi irányelvbe, és 45/2014. (II. 26.) számú a fogyasztó és a vállalkozás közötti szerződések részletes szabályairól szóló kormányrendeletbe foglalt elállási vagy felmondási (ún. visszalépési) jogtól, tekintettel arra, hogy utazási szerződések nem tartoznak ezen jogalkotási produktumok hatálya alá. E visszalépési jog ugyanis – mindamelllett, hogy az eredeti állapot helyreállítása érdekében a fogyasztó a már kapott szolgáltatást (dolgot) visszaadni köteles –

nem jár semmilyen kártalanítási kötelezettséggel.¹ Tekintettel az utazási szolgáltatás visszafordíthatatlan természetére, az utas ilyen, kártalanítás nélküli visszalépési jogot általános jelleggel nem nyerhet, de figyelemmel az utazás megkezdését jelentős időtartammal megelőző gyakori szerződéskötésre, és vélelmezve, hogy az utazási vállalkozó a teljesítéshez a felkészülést még nem kezdte meg, így költségei jobbára még nem keletkeztek, a magyar jogszabály is tilalmazza a bánatpénz kikötését az utazás megkezdését megelőző 60 napnál korábbi elállás esetére, továbbá 60 napon belüli, de az utazás megkezdése előtti 35(45) napnál korábbi elállás esetére pedig a bánatpénz összegét a részvételi díj 10%-ában maximálja.²

A fentebb említett irányelv javaslatból nem szűrhető le egyértelműen az a következtetés, hogy ha az utazási szerződéseken belül az utas személyére tekintettel a fogyasztók jogairól szóló rendelet hatálya a fogyasztóval kötött utazási szerződésekre is kiterjed, akkor vajon például egy 60 napnál korábban gyakorolt elállási jog, mint visszalépési jog kártalanítási kötelezettséget fog-e keletkeztetni olyan esetekben, amikor arra előre nem látható, a fogyasztó által nem befolyásolható esemény miatt kerül sor.³

Lebonyolítási zavarok: a kockázat telepítése

Amíg a vállalkozási szerződések diszpozitív jellegű általános szabályai alapján a vállalkozó a saját kockázatára fejt ki a tevékenységét⁴, E szabályok tükrözik a szerződési érdekek között a jogalkotó által felállított, javasolt szerződési egyensúlyt, addig az utazási szerződés klaudikálóan kógens rendelkezései az általános szabályoktól való maximális eltérést rögzítik, mégis sugallva ezáltal egy érdekmérlegelést az utazási vállalkozó számára, miszerint a szolgáltatási díj (részvételi díj) negyven százalékát (előlegként!) már a szerződéskötéskor követelheti.⁵ Továbbá az utazási vállalkozó javára egyoldalú szerződésmódosítási jogot is teremt, amennyiben meghatározott költségei emelkednek, a részvételi díj nyolc százalékáig emelheti annak összegét.⁶

Mindebből következik, hogy az utazási vállalkozó a szerződés teljesítésével kapcsolatos kockázatok jelentős részét az utasra telepítheti, másrésztől az objektív lehetetlenülés egyes eseteinek kockázatát teljes egészében ő viseli, így ha az utazási célországot vagy közbenső állomást „utazásra nem javasolt országnak” minősítik. A lehetetlenülés következményeit azonban kiegészíti az Utszr. a

¹ Eközben a Korm. rendelet kizárja bizonyos termékek, illetve szolgáltatások vonatkozásában a visszalépési jog gyakorolhatóságát, legtöbbször a szerződés irreverzibilitása folytán. Vö. 45/2014. (II. 26.) Korm. rendelet 20.§.

² Ur. 8.§ (9) bekezdés.

³ Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (2014/C 170/12) véleményében üdvözölte ugyanis a fogyasztói jogok kiterjesztését az utazás megkezdése előtti lemondásra, és szorgalmazza azt, hogy előre nem látható és általa nem befolyásolható ok miatt a fogyasztó is kártérítés fizetése nélkül elállhasson, hiszen a javaslat ezt a lehetőséget vis maiorra hivatkozással az utazásszervezőnek is megadja.

⁴ Mivel a vállalkozói díj – eltérő megállapodás hiányában – a teljesítéskor lesz esedékes, továbbá átalánydíjas szerződés esetén az időközben beálló költségváltozások, infláció hatását sem háríthatja át – eltérő megállapodás hiányában – a megrendelőre

⁵ Ur. 5.§.

⁶ Ur. 6.§ és 8.§.

helyettesítő szolgáltatás (a szerződés módosítása) lehetőségével, nem törekszik tehát feltétlenül a szerződés teljesítés nélküli megszüntetésére.

A bánatpénz Ptk. és az Utszr. szerinti szabályozása, funkciója

A Ptk. szerint a felek a szerződés egyoldalú megszüntetésének jogát bánatpénz megfizetéséhez is köthetik. A bánatpénz abszolút kárátalány természetéből fakad, hogy a szerződő félnek nem kell bizonyítania a másik elállásával keletkezett kára bekövetkezését annak nagyságát, viszont hátránya, hogy a bánatpénz összegét ténylegesen meghaladó kára megtérítését nem követelheti. „*A bánatpénz nem más, mint a szerződés megghiúsulása („nem teljesülése”) miatt a másik felet ért károk kompenzálására szolgáló, átalányösszegben megállapított kártalanítás*” (Leszkoven, 2007:24). A bánatpénz tehát – egyszerűen megfogalmazva – a jogszerű elállás ellenértéke (Bíró, 2010). A Ptk. diszpozitív rendelkezéseiből következik, hogy a bánatpénz melletti elállási jogot időben, vagy akár terjedelemben korlátozhatják a felek, vagy feltétel bekövetkezéséhez is köthetik. Nem kizárt ezek szerint az sem, hogy a szerződés lebonyolításában előre haladva a keletkező költségek és károk kompenzálására egyre magasabb összegben határozzák meg a bánatpénz mértékét, az elállásért járó kártalanítás értékét.

Az Utszr. ennek megfelelően a bánatpénz fizetési kötelezettség maximumát az utazás megkezdésének jövőbeli időpontjához igazítva határozza meg. A bánatpénz kikötésének lehetőségével azonban egybemossa a jogszabályon alapuló, a vállalkozási szerződés megrendelőjét megillető feltétlen elállási jog és a szerződéssel kikötött elállási jog fogalmi körét.

Így válik érthetővé, hogy amíg a megrendelő általános elállási joga gyakorlásakor a Ptk. 6:249.§-a alapján a vállalkozónak a vállalkozói díj arányos részét és a szerződés megszüntetésével okozott kárt kell megtérítenie, addig az utasnak miért a Utszr. 8. §-a alapján, a szerződésben kikötött bánatpénz-fizetési kötelezettsége keletkezik.

A bánatpénz megfizetésében álló kompenzáció azonban gyakran nem szolgálja sem az utas, sem az utazási vállalkozó érdekét. Egyrészt a 60 napnál korábban megkötött szerződések esetében a kötelezettségvállalás biztosítékeképpen foglaló-kikötést is alkalmaznak egyes utazási vállalkozók, másrészt a bánatpénz mértékét meghatározó szerződési kikötések kialakításakor kellőképpen fel kell mérniük előre, hogy valóban az utas elállása következtében milyen költségeik, illetve káruk merül fel.

Van olyan szerződéses gyakorlat, amely egyes szolgáltatások (pl. menetrend szerinti légi járatokkal kombinált csomagok) esetében a bánatpénz helyett az utazásszervező által ténylegesen igazolt kár megfizetésére kötelező kikötést alkalmaz.⁷

Mivel az utazási vállalkozók jelentős számú szerződést bonyolítanak le, így az egyetlen megszüntetett szerződésre eső kár és költség nehezen kiszámítható, illetve bizonyítható. A kárátalány alkalmazása tehát e bizonyítási kötelezettség alól mentesítheti őket. Viszont a részvételi díj jelentős százalékában kikötött bánatpénzzel viszont komoly terhet ró az esetleg menthető okból elállni kényszerülő utasra, másrésztől visszaélésszerű, büntetési jelleget ölt magára, ha túlterjeszkedik a kompenzációs funkción. Itt kell megjegyezni, hogy az utas a Ptk. rendelkezései

⁷ Vö. Neckermann Általános szerződési feltételek 6/A/3.2.

alapján a bánatpénz összegének mérséklését sem kérheti, hiszen az utast megillető, és jogszabályon alapuló elállási jogról van jelen esetben szó, tehát a bánatpénz fentebb említett – ellenérték, pontosabban egyösszegű kártalanítás – jellege itt diszfunkcióhoz vezet. A Ptk. szerinti bánatpénz összegének a mérséklésénél egyébként sem lenne szabad a másik félnél ténylegesen bekövetkezett kárra bizonyítást lefolytatni (Leszkoven, 2007:24).

Salamon András már 2003-ban rámutatott erre a problémára: „A 2001. február 13-án véglegesített szakvéleményében a bizottság által idegenforgalmi jogászokból szervezett szakértői csoport három ajánlást tett ezzel kapcsolatban:

– *Úgy kell kalkulálni a költségeket – amelyek emiatt nem is lehetnek nagyobbak –, mint a különböző ipari szolgáltatók és fogyasztói csoportok között elállás esetére megszabott költségtérítési rendszert (azokban a tagállamokban, ahol ilyen szisztéma működik).*

– *Az utasnak felszámítandó költségek a likvid károk elvét kövessék azokban a tagállamokban, amelyekben nem használatos az előző pontban vázolt rendszer. Az utazási vállalkozónak tehát olyan előre kalkulált veszteségtáblázatot kell produkálnia, amelyik tisztességes, valós és ésszerű.*

– *Az utazási vállalkozó egyedileg meghatározott útlemondási díjtáblázatot is kialakíthat. Ekkor a számítási módszernek tisztességesnek, ésszerűnek és hitelesnek kell lennie. Mindegyik esetben köteles nyilvánosságra hozni az utazási vállalkozó a számítási módszert és a kalkulált lemondási díjakat, s megfelelően alátámasztani az összecszerúséget.”* (Salamon, 2003:38) Gyakran előfordult, hogy az utazás megkezdése előtti rövid időn belüli elállás esetére a részvételi díj 100%-ával egyező mértékű bánatpénz-fizetési kötelezettséget rögzített az utazásszervező (vállalkozó) a szerződési feltételek között⁸, amely viszont sok esetben a tényleges kárát jelentős mértékben meghaladta – emelte ki az Európai Bizottság jelentésében.⁹

Az elállással okozott költségek tisztességes, ésszerű és hiteles kiszámításának követelménye az utazási szerződésekről szóló új, EU irányelv-javaslatban¹⁰ is megjelenik. A 10. cikk értelmében a tagállam a szerződés ésszerű, egységes elállási díjakat határozhat meg az elállás időpontját, a szokásosan megtakarított kiadásokat és az utazási szolgáltatások más módon való felhasználásából származó bevételt alapul véve. Egységes elállási díj hiányában a kártérítés összege megegyezik az utazási csomag árának a szervező által megtakarított költségekkel csökkentett részével.

A javaslat indokolásából tehát az is kitűnik, hogy az elállási jog gyakorlásával okozott kár semmiképp sem haladhatja meg a szolgáltatás díja összegét. E felső határ elismerése megfelel a Ptk.-ban a megrendelő elállási joga kapcsán meghatározott elvének, miszerint az elállás miatt meg kell téríteni a vállalkozó teljesítéssel arányos díját és az elállással okozott költségeket, amely kártalanítási összeg nem haladhatja meg a vállalkozói díj összegét.¹¹

A jövőben tehát mindenképpen célszerű lesz – megfelelő számítási módszerek alkalmazásával – olyan költségtáblázatok kialakítása, pontosítása, amelyhez a

⁸ Például. <http://www.e-travelclub.hu/documents/usz.pdf> [2015.04.01.]

⁹ Az Európai Bizottság SEC (1999) 1800. final jelentésében hozzáfűzi, hogy az ún. no-show elállás bizonyára eléggé költséges az utazásszervezőnek, de az elállási nyilatkozattal gyakorolt visszalépés is okoz némi költséget. <http://aei.pitt.edu/36894/1/A2912.pdf> [2015.04.01.]

¹⁰ COM (2013) 512 final.

¹¹ Ptk. 6:249.§ (2) bekezdés.

bánatpénz mértékét az utazási vállalkozások megfelelően igazíthatják, és az általuk szerződésben alkalmazott feltételek tisztességességét igazolhatják. A nem megfelelően kalkulált, túlzott mértékű bánatpénz-kikötés magában hordozza ugyanis a szerződési szinallagma tisztességtelen torzítását¹² Ugyanezen okból kérdőjelezhető meg a fogyasztói utazási szerződésekben alkalmazott foglaló-kikötés, mivel a 60 napnál korábbi elállásra általában az utas részéről kerül sor, amely miatt az átadott foglaló összegét elveszítheti.¹³

Útlemondási díjbiztosítás

Az útlemondási díjbiztosítás e kockázat(kár) jelentős részét a biztosítóra háríthatja át – de kizárólag a biztosítási eseményként meghatározott utazásképtelenség eseteiben. A biztosítási szerződést a biztosítási érdek hordozójaként, az egyébként bánatpénz fizetésére kötelezett utas köti meg, mint biztosított, legtöbbször az utazásszervező, -közvetítő ajánlására. „A biztosítási összeg a részvételi díj azon része, amely a biztosítottat az útlemondás miatt, a biztosítási esemény bekövetkezése esetén terheli.”¹⁴ Más általános szerződési feltétel rendszer kifejezetten a bánatpénz összegét határozza meg biztosítási összegként, levonva abból az önrészt.¹⁵ Az önrész általában 20%, egyes esetekben (pl. közeli hozzátartozó halála) a biztosító az önrésztől eltekint. Az utazásképtelenség mint biztosítási esemény a leggyakrabban a biztosított vagy közeli hozzátartozója halálára, heveny megbetegedésére, vagy lakásába való betörésre, elemi csapásra terjed ki, pontosabban emiatt a már lefoglalt és részben vagy egészben befizetett utazástól való elállására. Egyes biztosítási szerződések az út megszakítására, mint biztosítási eseményre is kiterjednek, és vegyülhetnek az utasbiztosítással.¹⁶

A gyakorlatban elterjedt a sztorzó-díj szóhasználat, amely az elállási jog ellenértékének nem megfelelő megjelölése, ugyanis a magyar jogi irodalomban ez a kifejezés a kölcsönszerződéseknek az adós általi lejárat előtti megszüntetéséhez kapcsolódott, amely a hitelezőnek az idő előtti teljesítéssel elvesztett ügyleti kamatait és egyéb költségeit volt hivatva kompenzálni (Nizsalovszky, 1949).

¹² Vö. Ptk. 6:104.§ (2) Fogyasztó és vállalkozás közötti szerződésben az ellenkező bizonyításáig tisztességtelennek kell tekinteni különösen azt a kikötést, amely ... j) a fogyasztót túlzott mértékű pénzüsszeg fizetésére kötelezi, ha a fogyasztó nem teljesít vagy nem szerződésszerűen teljesít. nem merül fel a Ptk. 6:100.§ [Fogyasztói jogot csorbító feltétel] alkalmazhatósága („Fogyasztó és vállalkozás közötti szerződésben semmis az a kikötés, amely e törvénynek a fogyasztó jogait megállapító rendelkezéseitől a fogyasztó hátrányára eltér.”), mert a Ptk. az utazási szerződés kapcsán nem szól az elállási jogról.

¹³ Vö. Neckermann utazási feltételek 3.2.1. pontja

http://static.neckermann.hu/pdf/ASZF_20140219.pdf [2015.04.01.]

¹⁴ http://www.blueskytravel.hu/letoltesek/UNION_utleBiztFelt2old_A4.pdf [2015.04.01.]

¹⁵ http://eub.hu/dokumentumok/EUB2014_80ONS.pdf [2015.04.01.]

¹⁶ Storno Basic(Utazásképtelenségre és Útme szakításra Vonatkozó) Biztosítás
<http://www.eub.hu/dokumentumok/f0stornobasicszolg.pdf> [2015.04.01.]

Egyéb kárátalányok alkalmazása: foglaló és kötbér

Kérdésként merül fel, hogy minden szerződés vonatkozásában általános jelleggel, vagy meghatározott érdekek védelme mentén kell-e megítélnünk az elállási jogot korlátozó egyéb szerződési kikötéseket. Ezen szerződési feltételek érvényessége elsősorban azon dől el, hogy az utazási szerződést alapvetően fogyasztói szerződésnek tekintjük-e. Az utas elállási joga nem fogyasztóvédelmi intézmény, a fogyasztó és a vállalkozás közötti szerződések részletes szabályairól szóló 45/2014 (II. 26.) Korm. r. hatálya sem terjed ki az utazási szerződésre. A szervezett utazási formákról szóló 90/314/EGK irányelv nem tesz különbséget az utas és a fogyasztó fogalma között, így az utas érdekei védelmét szolgáló szabályok nem csak a fogyasztókra vonatkoznak, míg a Ptk. az utazási szerződés alanyaként a megrendelőt nevesíti.

A szervezett utazási formákról szóló, fent említett új irányelv javaslat láthatóan már érzékeny e szerződések alanyai minőségére, mert nem terjed ki a rendelet hatálya „*az utazó munkáltatója és valamely, üzleti utakra szakosodott kereskedő között létrejött keretszerződés alapján vásárolt utazási csomagok és igény szerint összeállított utazási formákra, és az egyetlen utazásra vonatkozó, önálló szerződésekre sem.*” (COM, 2013)¹⁷

A Ptk. 6.185.§-a alapján a foglaló fizetésére a kötelezettségvállalás megerősítéseként kerül sor, és a foglalót adó fél azt elveszíti, ha a szerződés olyan okból hiúsul meg, amelyért felelős. A foglaló tehát a bánatpénz megfizetésével szemben a szerződés megghiúsulásának szubjektív következménye. Az új Ptk. azonban a szerződésszegésért való felelősség alóli mentesülés lehetőségét szűkre szabja, amely miatt az utas a foglaló elvesztése, mint jogkövetkezmény alól jóformán csak vis maior estében mentesülhet. Továbbá, nem szabad megfelelni arról, hogy a foglaló a bánatpénzzel szemben minimál kárátalány természetű. Az utazási vállalkozónak a foglaló mértékéig a kárát bizonyítania nem kell, de a foglaló mértékét meghaladó kárát követelheti. A szerződési gyakorlatban a foglaló alkalmazása úgy jelenik meg, hogy a szerződéskötéskor befizetett előleg 10%-át a felek foglalónak tekintik,¹⁸ amely minőségét az utazás megkezdését megelőző hatvan napon belüli időszakra elveszíti, mivel a funkcióját a bánatpénz-kikötés veszi át.

Az új Ptk. 6:186.§-a rendelkezik a kötbér szabályairól. A kötbér szintén a szerződésszegés szubjektív, kimentést engedő jogkövetkezménye, azonban a foglalóval ellentétben nem kerül átadásra. A kötelezett pénz fizetésére kötelezheti magát arra az esetre, ha olyan okból, amelyért felelős, megszegi a szerződést. Számunkra a szerződés lehetetlenülése, mint szerződésszegő magatartás érdekes jelen esetben, tehát a megghiúsulási kötbérikötések vizsgálata szükséges. A kötbér azonban – a foglalóhoz hasonlóan – elődegesen a felek megállapodásán alapuló magánjogi bírság, csak másodlagos funkciója, hogy a kárátalány természetéből adódóan mentesítse a felet a kára bizonyítása alól. Pusztán alakilag lehet tehát megfelelő – és az utazási vállalkozó számára előnyös – a kötbérikötés alkalmazása, hiszen ezt is általában a szolgáltatás meghatározott százalékában rögzítik.

A szerződési kockázatok standardizálására szolgálnak még a szerződési gyakorlatban elterjedt ún. *átalány-kártérítési klauzulák*, amelyek a bánatpénzhez, a kötbérhez és a foglalóhoz hasonlóan mentesítik a károsultat a tényleges kár bizonyítása alól, és ezáltal a szerződési kockázatot is behatárolják, standardizálják

¹⁷ COM (2013) 512 final 2. Cikk (2) bekezdés c) és e) pontja

¹⁸ Vö. Neckermann utazási feltételek

(Menyhárd, 2014). Akár a bánatpénz %-osan meghatározott összegével is kombinálhatják, például egy minimum összeg meghatározásával (pl. 40 euro).

Mindamellett, hogy az utazási vállalkozók javára ez utóbbi kikötések jelentenek a legkedvezőbb helyzetet, azonban több ellenérv is felhozható a bánatpénzen kívül – az utas elállása estére – alkalmazott egyéb szerződési kikötésekkel szemben. 1. A kötbér és a foglaló elsődleges funkciója, hogy rászorítsa a szerződő felet a szerződésszerű teljesítésre, miközben maga a jogszabály teremt ez alól kivételt az elállási jog biztosításával. 2. Az elállással összefüggésben az utazási vállalkozót ért károk nehezen bizonyíthatók illetve mutathatók ki, tehát a fenti kikötések kárátalány természete ebben kiegészítheti a károsult vállalkozót. Sőt, a bánatpénzzel szemben, a kikötött kárátalányok mértékét meghaladó kára megtérítését is követelheti, amivel az utas a szerződéskötéskor esetlegesen nem is számol. 3. Valamennyi kikötés az Utszr. adta kereteket az utas hátrányára lépi át, tehát semmis, a jelenleg hatályos szabályok alapján attól függetlenül, hogy fogyasztói szerződésekben alkalmazzák vagy sem. 4. Ha egyéb, Ptk. által nem nevesített, atipikus kárátalány-kikötéseket alkalmaz a szerződő fél, akkor ezek, mint a jogszabály rendelkezésétől eltérő, *szokatlan kikötések* általános szerződési feltételként csak akkor válnak a szerződés részévé, ha erre az utas figyelmét előzetesen kifejezetten felhívta az utazási vállalkozó.

Irodalomjegyzék

- BÍRÓ György (2010). *Kötelmi Jog. Szerződésstan. Közös szabályok*. Miskolc: Novotni Alapítvány.
- BOYTHA György (1967). Az elállás intézménye jogunkban. *Jogtudományi Közlöny*, (7), 422-433.
- COM (2013) 512 final; 2013/0246 (COD) Javaslat AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS IRÁNYELVE az utazási csomagokról és az igény szerint összeállított utazási formákról, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2011/83/EU irányelv módosításáról, továbbá a 90/314/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről.
- LESZKOVEN László (2007). Gondolatok a bánatpénz melletti elállási jog természetéről. *Gazdaság és Jog*, (8), 20-25.
- MENYHÁRD Attila (2014). A szerződés megerősítése és módosítása. In Osztovits András (szerk.), *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. III. kötet* (pp. 452-453). Budapest: Opten Informatikai Kft.
- NIZSALOVSZKY Endre (1949). *Kötelmi jog I. Általános tanok*. Budapest: MEFESZ Jogász Kör.
- SALAMON András (2003). A védtelen utazási irodák – a szállodák felelőssége. *Cég és Jog*, (12), 37-39.